

קידוש במקום סעודה

קידוש במקום סעודה למה?

ההלכה קובעת כי "אין קידוש אלא במקום סעודה" (שו"ע או"ח רעג, א), כלומר אין לקדש במקום אחד ולאכול במקום אחר, אלא יש לאכול מיד ("לאלתר") במקום שבו נערך הקידוש. יש להבין את עומק העניין - מדוע ההלכה כורכת יחדיו את הקידוש ואת הסעודה?

הרב חיים דוד הלוי מסביר בספרו מקור חיים (ג, קטו, עמ' 76) שעומק ההלכה נעוץ באמרת חז"ל "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם נתאווה שיהא לו דירה בתחתונים",⁸¹ דהיינו שהמטרה של בריאת העולם היא להכניס את האור האלהי למקומות הכי גשמיים והכי ארציים. רעיון זה מקבל משנה משמעות בשבת.

בשבת יש מצווה להתענג. "עונג שבת" מתבטא בחובת אכילת שלוש סעודות, בשינה ובשמחת איש ואשתו. כל עינוגי הגוף הללו הם חלק ממצוות ה'! חז"ל לימדונו כי "כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים" (שבת קיח, א). מה הכוונה? בדרך כלל החומר והרוח מנוגדים זה לזה, במקום ארצי וחומרי אין הרוח שורה, ובמקום שבו הרוח שולטת החומר מדולדל. אולם בשבת - מי שמענג את גופו אין לנחלתו מצרים, שכן המלחמה בין רוח לגשם אינה קיימת אצלו, והווייתו מתפשטת על כל רובדי החיים ובכל התחומים. הבנה זו הייתה יכולה להישאר בגדר רעיון גבוה ונשגב, אלא שההלכה דאגה ליישם את הרעיון הלכה למעשה. ההלכה התובעת מהאדם לכרוך יחד את הקידוש ואת הסעודה ולאכול במקום שבו הוא מקדש מדגישה את החיבור המרומם בין החומר לרוח עד לפרטי פרטים.

81. תנחומא (ורשא) נשא, טז

הלכה למעשה

לפני שנצלול לעומק ההלכה נתבונן בשני דינים הממחישים את החיבור האמיץ בין הקידוש לסעודה:

- א. "אם קידש ולא סעד אף ידי קידוש לא יצא" (סימן רע"ג סעיף ג):
 אדם שקידש ולא אכל כלל - לא יצא ידי חובת הקידוש. למאי נפקא מינה? לאדם שאינו יכול לאכול בליל שבת. שמא נאמר שלפחות יקדש? ההלכה קובעת שלא. זאת אומרת שהכלל שאין קידוש אלא במקום סעודה מיושם כפשוטו ממש. קדושת השבת אינה יכולה לחול אם היא אינה מחוברת לעונג גשמי, אסור לקדש בלי סעודה! גישה זו של היהדות הפוכה לגמרי מהתפיסה הנוצרית, המפרידה הפרדה מוחלטת בין הקודש לחול וסוברת שלא ייתכן מצב של קדושה במקום של מאכל ומשתה.
- ב. "וצריך לאכול במקום קידוש לאלתר, או שיהא בדעתו לאכול שם מיד" (רמ"א, שם):

אדם שקידש על דעת שלא לאכול במקום הקידוש לא יצא ידי חובת קידוש. גם בהלכה זו בולט הקשר ההדוק בין הקידוש לסעודה, שאפילו במחשבה חייבים להיות באותו מקום.

ליתר הרחבה נברר שלושה מושגים:

- א. מה נחשב מקום הקידוש?
- ב. כמה זמן נחשב "לאלתר"?
- ג. מהי הגדרת "סעודה"?

א. מה נחשב מקום הקידוש?

בהגדרת המקום נחלקו הפוסקים. נביא שלוש שיטות, כולן מובאות בסעיף א בשו"ע:

א. ההבנה הפשוטה היא שהסעודה צריכה להתקיים בדיוק במקום שבו נערך הקידוש. מסופר על הגרש"ז אורבך שכשתלמידיו היו מתקבצים סביבו לשמוע קידוש בחדר האוכל של הישיבה הוא ביקש מהם לחזור למקום המדויק שבו הם

מתכוונים לאכול.⁸² עוד מסופר כי היו שהחמירו אף ליטול ידיים במקום הקידוש כדי לא להפסיק בין הקידוש לסעודה. אלו הידורים גדולים, אולם לכתחילה מותר לקדש בפינה אחת של החדר ולסעוד בפינה אחרת באותו חדר, ועדיין זה נחשב מקום אחד (לפי הרמ"א אף מבית לסוכה נחשב כמו מפינה לפינה בבית).
 ב. יש אומרים שאם המקדש רואה את מקום הסעודה, אפילו מבית לחצר, הרי זה נחשב כמקום אחד. שיטה זו נסמכת על ההלכה בהלכות זימון ששתי חבורות הרואות זו את זו יכולות לזמן יחד.
 ג. לפי הדעה השלישית אם בשעת הקידוש היה בדעת המקדש לעבור למקום אחר באותו בית, אפילו אם בעת הקידוש אין הוא רואה את אותו המקום, הדבר מועיל.

להלכה אנו נוקטים לכתחילה כדעה הראשונה - שצריך לאכול באותו חדר שבו אנו מקדשים, אך בשעת הדחק אפשר להקל כשתי הדעות האחרות.
 בבית כנסת ידוע בירושלים נהגו לקדש שלא במקום הסעודה אלא במקום שממנו רואים את השולחנות הערוכים. משיחה עם רב הקהילה עלה שהוא כיוון כנראה לדעתו של הרמ"א - שהבית והסוכה שבחצר נחשבים מקום אחד, וכן שסמך על סברה ולפיה מותר לקדש במקום נפרד ממקום הסעודה כשיש חשש להיסח הדעת (כי כאשר האנשים רואים את העוגות ואת שאר מטעמי הקידוש דעתם נתונה לאוכל, והם מסיחים דעתם מהקידוש...)
 יש לתמוה מדוע לא התקבלה השיטה השנייה לעיקר ההלכה, והרי שיטה זו מבוססת על הלכה מפורשת בהלכות זימון בשו"ע עצמו (קצה, א), שבה נפסק שמעיקר הדין שתי חבורות שרואות זו את זו מצטרפות לזימון אפילו כשאינן יושבות באותו הבית. מדוע אפוא הובאה הלכה זו רק ב'יש אומרים'? אלא נראה שהבית יוסף הבין שההגדרות כאן למקום אחד שונות מהגדרת המקום בדינים אחרים הקשורים לסעודה. כפי שהסברנו בתחילת דברינו, דין 'קידוש במקום סעודה' מיוחד ושונה מכל דין אחר, והגדרת מקום הסעודה קשורה בקשר הדוק למהות הקידוש.

82. מובא בפסקי תשובות, רע"ג, הערה 38: מספר אודות רבינו ח"א עמוד קיא

ב. מהו "לאלתר"?

גם בהגדרת הזמן יש כמה וכמה שיטות. במשנה ברורה (ס"ק ט)⁸³ כתוב: "ולא יפסיק אפילו זמן קצר". הרב בן-ציון אבא-שאול⁸⁴ קובע שפרק זמן זה הוא עד חצי שעה - כמו שמצינו בעניין סעודה קודם מנחה. הרב יצחק יוסף⁸⁵ מקל בדיעבד עד 72 דקות.

לכאורה נראה כי דברי המשנה ברורה הם אלו המגדירים באופן המדויק ביותר את דברי הרמ"א - "לאלתר". אך על שיטה זו עולה קושיה גדולה מליל הסדר, שהרי בליל הסדר יש הפסק ארוך בין הקידוש לסעודה - אמירת ה"מגיד"! עם קושיה זו מתמודד הילקוט יוסף (שבת א רעג, טו), בקבעו שאמירת המגיד היא צורך הסעודה, מתוקף חובת היום לספר ביציאת מצרים. לפי דברים אלו כל דבר שקשור בהכנת הסעודה אינו נחשב הפסק בין הקידוש לסעודה. אמנם מעיקר הדין עדיף שהכול יהיה מוכן מראש, אך יש מקום להקל. ראינו אפוא שלא רק המקום חשוב אלא גם הזמן. אסור שתהיה הפרדה בין הקידוש לסעודה, לא במקום ולא בזמן.

ג. מהי הגדרת "סעודה"?

בגמרא (פסחים קא, א) מסופר על רבה שאחר שקידש אמר לתלמידיו "טעימו מידי", כלומר "טעמו משהו". נחלקו הפוסקים מהו ה"משהו" שיש לטעום כדי לצאת ידי חובת הקידוש.

התוספות במקום סוברים שיש לאכול דווקא לחם, וזו גם שיטת הרא"ש. בסעיף ה בשולחן ערוך מביא הבית יוסף את שיטת הגאונים, ולפיה אפשר לצאת ידי חובה גם ביי, כלומר שמי ששתה רביעית שלם של יין יצא ידי חובת קידוש במקום סעודה. הבית יוסף אינו מסתפק בקביעה זו, אלא מוסיף שגם התוספות יסכימו לגאונים! הא כיצד?
הבית יוסף מסביר שדברי רבה לתלמידיו - "טעימו מידי" - אכן כווננו לפת

83. בשער הציון מובא שמקורו במגן אברהם בשם המהרי"ל.

84. שו"ת אור לציון ב, כ, תשובה כד.

85. מובא בילקוט יוסף שבת א, רעג, טו.

כפי שפירשו התוספות, אלא שרבה לא התכוון שתלמידיו ייצאו רק ידי חובת 'קידוש במקום סעודה', אלא שייצאו גם ידי חובת **סעודת שבת**. כלומר יש להבחין כאן בין שתי מצוות שאין דיניהן שווים: מצוות 'קידוש במקום סעודה' ומצוות סעודת שבת. ייתכן שתלמידי רבה יכלו לצאת ידי חובת קידוש בעצם שתיית היין, אך רבה הורה להם שלא להסתפק ביין אלא לאכול גם פת, כדי שיקיימו בה את חובת הסעודה.

מדברי הגאונים הסיק הבית יוסף שסעודת הקידוש הנדרשת בהוראת "אין קידוש אלא במקום סעודה" אינה נדונה על פי ההגדרות הרגילות של סעודה, ועל כן אין למעשה כל מחלוקת בין פסיקת התוספות והרא"ש (שדנו בדיני סעודה) לפסיקת הגאונים (שדנו בדיני הקידוש).

מדוע היה חשוב לבית יוסף לציין ש"כתבו הגאונים"? ר' יוסף קארו ידע שיבואו אחריו האחרונים ויחלקו על דינו זה על סמך פסקי התוספות והרא"ש. על כן הוא ציין שפסיקתו אינה חידוש שלו אלא זהו פסק של הגאונים, שהיו עוד לפני הראשונים. בגמרא הרי אין מפורש דבר, אלא רק "טעימו מידי". הגאונים היו הכי קרובים לגמרא, ובידם הייתה כנראה המסורת המדויקת ביותר להבנת המושג.

ר' עקיבא איגר⁸⁶ מקשה על האפשרות לצאת ידי חובת קידוש ביין בלבד - מהלכות ברכות: לפי חלק מהראשונים אין חובה לברך ברכה אחרונה על יין דווקא במקום שתייתו, ואם כך אין ליין תוקף של סעודה (שכן על סעודה וודאי שיש לברך במקומה). אלא שכבר ראינו בשולחן ערוך שלדיני "קידוש במקום סעודה" יש הגדרות ייחודיות השונות מהותית מההגדרות הרגילות, גם לגבי שינוי המקום וגם לגבי הגדרת הסעודה. יסוד הקושיה נעוץ בהגדרת הסעודה על פי הגדרותיה ה"רגילות" - ולא לפי הגדרתה המיוחדת לענייני קידוש, כפי שראינו בהקדמה, סעודת הקידוש שונה מכל סעודה אחרת משום שהיא המעניקה לקידוש את תוקפו ואת מהותו. אשר על כן דברי ר' עקיבא איגר אינם מהווים קושיה.

86. על השו"ע, רעג, ס"ק ה, ד"ה "שתה כוס של יין".

האם יוצאים ידי חובת סעודה בחמשת מיני דגן?

הפוסקים הקלו בפת הבאה בכיסנין שאפשר לצאת בה ידי חובת 'קידוש במקום סעודה' גם כאשר אין האדם אוכל שיעור קביעות סעודה, אף שמפשוט התוספות עולה שצריך דווקא פת.

בעדות האשכנזים נפוץ המנהג לאכול קוגל בקידושים, ומנהג זה מעורר שאלה. הרי הקוגל אינו בגדר פת הבאה בכיסנין, ואי אפשר לקבוע עליו סעודה. הפסקי תשובות⁸⁷ מתיר, אך הוא ממליץ להחמיר ולא להחשיב את הקוגל כסעודה.

לדברי הרב יצחק יוסף אפילו האוכלים פרות או משקים בלבד יש להם על מה לסמוך, אלא שכדאי להחמיר שלא לאכול כלום.⁸⁸ דברים אלו של הילקוט יוסף תמוהים. קודם לכן הוא הזכיר את פסק מרן שאין יוצאים אלא במזונות או ביין, ואילו כאן הוא מקל אפילו בפירות ובמשקים. על מה מבוסס ההיתר?! מסביר הילקוט יוסף כך: יש מחלוקת האם מותר לאכול לפני קידוש היום. רוב הפוסקים אסרו, אך הראב"ד התיר.⁸⁹ לפיכך, המסתפקים באכילת פרות בקידוש, אף אם לא יצאו ידי חובת 'קידוש במקום סעודה' לא עברו איסור בעצם האכילה, ויחזרו ויקדשו אחר כך בבתיהם.

נוסף על כך נכתב בשם מהר"י כולי בספר מעם לועז⁹⁰ שהקהל יוצא ידי חובת 'קידוש במקום סעודה' בשתיית רביעית היין של המקדש, גם אם איש מהקהל לא שתה רביעית בעצמו. אף שאיננו פוסקים כך למעשה, הילקוט יוסף מסתמך על שתי הדעות הללו כדי לתת סמך למנהג.

חשבתי לתת טעם נוסף הן להיתר של הרב יוסף לצאת בפירות ובמשקים הן להיתר של הפוסקים האשכנזים בנוגע לקוגל: הטעם המבואר לדין 'קידוש במקום סעודה' מבוסס על דברי הנביא: "וְקָרַאתָ לְשֶׁבֶת עֵינָג" (ישעיהו נח, יג) -

87. רעג, ח, ועיינו שם בהערה 52.

88. ילקוט יוסף שבת א, רעג, יב.

89. הלכות שבת, כט, י.

90. מובא בהערה של הילקוט יוסף.

במקום של קריאה (=קידוש), שם יהיה עונג (=סעודה).⁹¹
הקידוש, הטעימות, ההתאספות (והקוגל לאשכנזים) הם הם עונג שבת! זהו
אפוא יסוד הדין, ולכן הפוסקים מתאמצים למצוא סמך למנהג.
יהי רצון שבכל מקום של סעודה - נזכה להכניס את הקדושה!

---

91. ראו תוספות פסחים קא, א, ד"ה "אף ידי קידוש לא יצאו".